

Misad Katalin

A magyar történelmi személynevek szlovákos írásának problémái¹

*tanszékvezető egyetemi docens
Comenius Egyetem BTK, Pozsony
katarina.misadova@uniba.sk*

Absztrakt

A törvényerővel rendelkező szlovák helyesírási szabályzat szerint a magyar történelmi személynevek írásformáját a szlovák köznyelvi kiejtéshez és a szlovák ábécé betűihez kell igazítani. A tanulmány áttekinti a vonatkozó szabálypont keletkezésének előzményeit és következményeit, miközben az egyes szabálypontrészek következetlenségeit figyelembe véve konkrét példákon szemlélteti a szabály gyakorlati alkalmazásának problémáit.

Kulcsszavak: szlovák helyesírási szabályzat, történelmi személynevek írásmódja

The problems of writing Hungarian historical personal names according to Slovak orthography

Abstract

According to the Slovak rules of orthography, which have the force of law, the spelling of Hungarian historical personal names must be adapted to the Slovak colloquial pronunciation and the Slovak alphabet. The paper reviews the background and the

---

¹ A témával kapcsolatos vizsgálódások a Kutatás- és Fejlesztéstámogató Ügynökség APVV-17-0254 számú szerződése és a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda kutatási terve alapján folytak a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (Comenius University, Faculty of Arts, Department of Hungarian Language and Literature, Bratislava).

consequences of the creation of this rule, and then illustrates the practical application of the rule through concrete examples, taking into account the inconsistencies of the various subpoints of the rule.

Keywords: Slovak orthography, spelling of historical personal names

1. Bevezetés

A nyelvek érintkezésének természetes velejárója, hogy közsavak és tulajdonnevek kerülnek át egyik nyelvből a másikba. Egy idegen eredetű szó vagy név átvételének és a nyelvbe való bekerülésének fázisait, valamint az ennek megfelelő nyelvi típusokat a helyesírás is tükrözi (OH. 2004: 242). A tulajdonneveknek, ezen belül a személyneveknek azonosító, egyedet jelölő nyelvi szerepéből következik, hogy a latin betűs írású nyelvekből átkerült idegen neveket általában mind a magyar, mind a szlovák minden változtatás nélkül, eredeti formájában használja, pl.: *Boccaccio*, *Shakespeare*, *Sienkiewicz* (vö. AkH. 2015: 93, 180; PSP 2000: 20). Mindkét nyelvben így járunk el akkor is, ha az idegen személynevek a magyarban/szlovákban nem használatos mellékjelet tartalmaznak, pl.: *Molière*, *François*, *Fernão de Magalhães* (vö. AkH. 2015: 93, PSP 2000: 20). A fenti szabályok alól kivételt csak néhány nagy történelmi vagy irodalmi múltú, s rendszerint közismert név jelent, ezeket a magyar és a szlovák is az adott nyelvben meghonosodott formában jelöli, pl.: *Kolumbusz Kristóf* (AkH. 2015: 92), *Krištof Kolumbus* (PSP 2000: 21).

2. Szlovák törekvések a magyar történelmi személynevek átírására

A magyar történelmi személynevek szlovákos írására irányuló törekvések a múlt század hetvenes éveire vezethetők vissza. A Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetének 1979-ben tartott tanácskozásán történészek, levéltár- és könyvtártudományi szakemberek sürgették a „szlovák történelem magyar korszakában” használatos történelmi személynevek írásának egységesítését. Az intézet terminológiai bizottsága 1980-ban kidolgozta, majd a Slovenská archivistika című levéltári szaklapban közzé is tette a szóban forgó személynevek szlovák helyesírás szerinti írásának alapelveit (Horváth 1980: 199–211). A legfőbb elv, a fonematikus írás elve kizárólag a magyar történelmi személyneveket, ezen belül is a családneveket érintette, amit a bizottság ajánlásában szereplő példaanyag is bizonyít, pl.: *Ilešházi* (eredeti névforma: *Illésházy*), *Pázmaň* (eredeti névforma: *Pázmány*), *Rákoci* (eredeti névforma: *Rákóczi* vagy *Rákóczy*) stb. Egy másik alapelv a helységnévből keletkezett családnevek írásmódját szabályozta.

A bizottság ezúttal abból indult ki, hogy mivel a szlovák etnikum által lakott településeknek a szlovák történelem magyar korszakában is volt szlovák neve, a helységnévből keletkezett családneveket a helység szlovák nevéhez igazodó alakban kell írni, pl.: *Kubínsky* (eredeti névforma: *Kubínyi*), *Palucký* (eredeti névforma: *Palugyay*), *Svätojánsky* (eredeti névforma: *Szentiványi*), *Horenický* (eredeti névforma: *Magassy*).

Bár a bizottság által megfogalmazott alapelvek még több mint egy évtizedig, a szlovák helyesírási szabályzat új kiadásának megjelenéséig csupán ajánlásként szolgáltak, több szakmai kiadvány is egyfajta szabályként tekintett rájuk. A hatkötetes Slovenský biografický slovník (magyarul: Szlovák életrajzi szótár) első kötetének előszavában például azzal szembesül az olvasó, hogy a kiadvány szerkesztői a bizottság ajánlásait a magyar történelmi családnevekhez tartozó keresztnevekre is kiterjesztették: „A szlovák helyesírás elvei szerint írjuk azoknak a személyeknek az eddig nem szlovák írásmódú keresztnevét, akik 1918 előtt haltak meg; mindezt történészek, nyelvészek, könyvtár-tudományi szakemberek közös döntése alapján”² (Mináč et al. 1986: 5).

3. A magyar történelmi személynevek szlovákos írását előíró szabály

A Szlovák Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének helyesírási bizottsága a múlt század nyolcvanas éveiben a szlovák helyesírási szabályzat új kiadásának előkészítésén dolgozott. Az 1991-ben megjelenő szabályzat harmadik, az idegen eredetű közszavak és tulajdonnevek írásával foglalkozó fejezetében külön alfejezet szabályozza „a szlovák történelem magyar korszakából származó történelmi személynevek” írását. Az alfejezet egyetlen szabálypontból áll, mely magyarul így hangzik: „A szlovák történelem magyar korszakában (1918-ig) előforduló, eddig következtlenül (összetett vagy magyaros írásmóddal) jelölt személyneveket a szlovák helyesírás elvei szerint írjuk; a betűkettőzés és az egyéb nem funkcionális betűk, főleg a *h* jelölése törlésre kerül; továbbá a betűk időtartamának jelölése a ritmustörvény³ szerint történik” (PSP 1991: 40). Példaként a szabálypont a következő magyar történelmi családnevek eredeti és új írásformáját tünteti fel: *Pázmány* → *Pázmaň*, *Rákóczi/Rákóczy* → *Rákoci*, *Forgách/Forgács* → *Forgáč*, *Zichy* → *Ziči*, *Bercsényi* → *Berčeni*, *Nádasdy* → *Nadašdy*, *Pálffy/Pálffi* → *Pálfi*, *Illésházy* → *Ilešházi*, *Károlyi* → *Károlí*, *Ghyczy* → *Gici*, *Thurzo* → *Turzo* (PSP 1991: 40).

Az *i*-re, illetve *y*-ra végződő történelmi családnevek írását illetően a szabálypont úgy fogalmaz, hogy csak a szlovákban kemény mássalhangzónak számító *d*, *t*, *n* után tartható meg az *ipszilonos* írásmód, a többi esetben az *i*-s írásforma érvényesül: *Semsey* → *Šemšei*,

² A tanulmányban idézett szövegrészeket a szerző fordította szlovákból magyarra.

³ A szlovák ritmustörvény szerint hosszú magánhangzót; *ia*, *ie*, *iu*, *ô* kettőshangzót; valamint *l*, *l̄*, *r*, *f* szótagalkotó mássalhangzót tartalmazó szótag után csak rövid magánhangzót tartalmazó szótag következhet.

Somogyi → *Šomodi*, *Ebergényi* → *Ebergéni*, *Nyári* → *Ňári*, *Koháry* → *Kohári*, *Csáky* → *Čáki*, *Károlyi* → *Károli*, *Thököly* → *Tököli*. Kivételt a *BocsKay/Bocsikai* családnév képez, melyet „a szlovákban meggyökeresedett” *Bočkaj* formában kell írni (PSP 1991: 40).

Szlovákos formában kell írni továbbá azokat a családneveket, „melyeknek az elmagyarosított névalakja mellett van történelmi forrásokból alátámasztható ilyen névformája”: *Szentiványi* → *Svätojánsky*, *Kubinyi* → *Kubínsky*, *Palugyai* → *Palucký* (PSP 1991: 40).

A történelmi személynevek írására vonatkozó szabálypont a szlovák helyesírási szabályzat második és harmadik kiadásában is változatlan formában szerepel (PSP 1997: 39, 2000: 22). Amennyiben a felhasználó a példaanyagban nem szereplő történelmi családnév új keletű írásmódjáról szeretne meggyőződni, más forráshoz kell fordulnia, amire a szabályponthoz kapcsolt lábjegyzetben talál utalást: „A szlovák történelem magyar kori történelmi személyneveinek írására vonatkozó alapelvek a Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében működő terminológiai bizottság irodalom- és jogtörténészek, nyelvészek, levéltár- és könyvtártudományi szakemberek által megvitatott ajánlása alapján kerültek kidolgozásra” (Horváth 1980: 199, vö. PSP 1991: 40, 1997: 39, 2000: 22).

A szlovák kulturális minisztérium a szlovák helyesírási szabályzatot 1997-től kezdődően az ún. államnyelvtörvény 2. cikkének (2) bekezdése értelmében alapvető kodifikációs kézikönyvvé nyilvánította, ami azt jelenti, hogy a benne megfogalmazott szabályok alkalmazása kötelező érvényű.

3.1. Szakemberek véleménye a szlovákos írásmódról

A szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontja széles körű szakmai és társadalmi vitát indított el: az előbbi keretében főként történészek és nyelvészek foglaltak állást, az utóbbiban laikusok – elsősorban szlovák nemzeti érzületű politikusok, illetve a többségi és a kisebbségi beszélőközösséghez tartozó állampolgárok – cseréltek véleményt a szlovákos írásmód szükségességéről vagy sürgősségéről. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül válogatok pró és kontra szakmai vélemények közül.

Dušan Kováč történész szerint a magyar történelmi személynevek szlovákos írásmódját nem a nyelvészek, hanem egyes történészek kényszerítették ki. Kováčot meglepetésként érte, hogy épp a múltat kutató szakemberek azok, akik ilyen kevés érzéket mutatnak a hagyományok iránt, s „megszegik foglalkozásuk egyik alapvető szabályát, mely szerint a személyneveket és a földrajzi neveket a történelmi forrásokban előforduló alakjukban kell feltüntetni” (Kováč 2010: 135). Andrej Hrnko történész, a Szlovák Nemzeti Párt egykori országgyűlési képviselője ezzel szemben úgy vélekedik, hogy bár a szlovák történelemnek voltak a magyar történelemmel közös korszakai, mégis egy önálló történelemmel rendelkező nemzetről van szó, melynek nemcsak a saját történelmi szemléletét, hanem a saját történelmi névtanát

is ki kell alakítania, s ebbe „megbízható kritériumok alapján kell besorolnia a magyar történelmi személy- és helyneveket is” (Hrnko 2010: 345).

A magyar történelmi személynevek szlovákos írását illetően a szlovák nyelvészek is eltérő álláspontot képviselnek. Ján Doruľa szerint a szlovákos írásmódot nem lehet történelmietlennek vagy jogtalanak nevezni, hiszen a közös történelmi múlt a szlovák nemzet számára az elnyomást és az üldöztetést jelentette. A hungarizmus fenntartására vagy újjáélesztésére tett kísérletek szerinte esélytelenek és zavaróak, s ártanak a két nemzet közötti kölcsönös megértésnek (Doruľa 1986: 212, 214). Ján Findra bírálja, hogy a szabályzatban az idegen szavak és tulajdonnevek írását illetően nem mindig érvényesül a történeti-etimológiai elv, ugyanakkor elfogadható megoldásnak tartja a magyar történelmi személynevek írásának a szlovák nyelv fonetikai rendszeréhez való igazítását még akkor is, ha ebben a kérdésben nem lehetséges általános egyetértésre jutni (Findra 1992: 50–51). Anna Rýzková abban az esetben véli megalapozottnak a történelmi személynevek szlovákos írását, amennyiben ilyen alakban való előfordulásukat, használatukat történelmi források is alátámasztják. Az egységesített írásmód hasznosságát tankönyvi példán szemlélteti: „A Rákoci név eddig az egyik tankönyvben Rákóczzy, a másikban Rákóczi, esetleg más írásformában szerepelt, a tanulók gyakran nem tudták, hogy ugyanarról a történelmi személyről van szó” (Rýzková 1992: 188). Vincent Blanár a fenti álláspontokkal szemben a tulajdonnév kognitív megközelítésű jelentésére hívja fel a figyelmet, miközben úgy tartja, a tulajdonnév – így értelemszerűen a személynév is – külső formája, más szavakkal szembeni külső különbözősége révén tölti be szerepét (Blanár 1996: 27). Juraj Dolník véleménye szerint a formai jegyeknek különös szerep jut a tulajdonnevek kialakításában: a nyelvhasználók viszonya a tulajdonnevet jelölő fogalomhoz egyúttal a denotátumról való metanyelvi információ forrása (Dolník 1991: 210–211).

4. A magyar történelmi személynevek szlovákos írásmódjáról rendelkező szabály következetlenségei

Mint fentebb már utaltunk rá, amennyiben a felhasználó a vonatkozó szabály példanyagában nem szereplő történelmi személynevet szabályszerűen akarja leírni, a Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetének terminológiai bizottsága által megfogalmazott alapelvek szerint kell eljárnia. Ám a kutakodás kezdetén mindjárt két lényeges problémába ütközik. Az egyik az, hogy a történelmi személynevek szlovákos írása a bizottság megfogalmazása szerint „csak a feudalizmus időszakára (a 19. század közepéig) korlátozódik, és nem vonatkozik a magyar politikai és kulturális élet jeles képviselőinek a nemzeti mozgalmak időszakában kialakult családnevére, melynek helyesírási formája már rögzült a köztudatban” (Horváth 1980: 200); míg a szabályzat „a szlovák történelem

magyar korszakában (1918-ig) élő történelmi személyek nevének írásformájáról” rendelkezik. A másik alapvető különbözőség, hogy a terminológiai bizottság a történelmi családnevekhez tartozó keresztnevek szlovákos használatát nemcsak a feudalizmus időszakára, hanem az azt követő időszakra is kiterjesztette: „[...] szlovák keresztneveket kell használni a magyar politikai és kulturális élet olyan ismert személyiségei esetében is, akiknek vezetékneve az eredeti írásformában rögzült, pl.: František Sechényi, Ludovít Kossuth, Imrich Madách, Ján Arány, Alexander Petőfi”⁴ (Horváth 1980: 208). Ennek a szemléletnek azonban ellentmond a szlovák helyesírási szabályzat *Az idegen eredetű szavak írásmódjának főbb elvei* című fejezetében olvasható megfogalmazás, mely szerint „a szlovákban nem meghonosodott szavakat eredeti írásformájukban írjuk” (PSP 1991: 35). A hivatkozott szabálypont a nem meghonosodott szavak közé elsőként a családneveket, a születési neveket és az ezekhez tartozó keresztneveket sorolja; miközben az a) alpont 35 teljes személynevet felsorakoztató példaanyagában – a névelemeket indoeurópai sorrendben feljegyezve ugyan – *Kálmán Mikszáth* és *Zsigmond Móricz* nevét is ott találjuk (PSP 1991: 36). Csak megjegyezzük, hogy a terminológiai bizottság javaslata szerint a megfelelő névforma esetükben a Koloman Mikszáth, illetve a Žigmund Móricz lenne (vö. Szabómihályová 2005: 61–62).

A terminológiai bizottság és a helyesírási szabályzat eltérő közelítésmódja miatt nemcsak a laikus nyelvhasználó, de a történész is bajban van, ha a magyar helyesírási szabályai szerint hagyományos írásmódú *Wesselényi* nevet szlovák szövegkörnyezetben kell lejegyeznie. A magyar történelemnek két jelentős alakja viselte a szóban forgó családnevet: Wesselényi Ferenc (1605–1667) és Wesselényi Miklós (1796–1850). A szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontja szerint mindkét személy családnevét a szlovákos ejtés- és írásmódhoz igazodva, azaz *Vešelényi* formában kell írni (PSP 1991: 40). A terminológiai bizottság javaslata szerint azonban a 17. században élt magyar főnemes és hadvezér Wesselényi Ferenc családnevét írjuk csak szlovákosan, a szabadságharcban részt vevő országgyűlési felsőházi képviselő Wesselényi Miklós családneve a magyar helyesírásból ismert hagyományos alakban használatos (vö. Horváth 1980: 203).

A fentiekkel szemben mind a terminológiai bizottság, mind a helyesírási szabályzat következetlennek bizonyul a *Csáky* történelmi családnév *Čáki* alakváltozatban előírt használatát illetően. A szabályzat *A magánhangzók és a mássalhangzók jelölése* c. fejezetének 1. b) szabálypontjában kimondja, hogy a „k, g, h, ch mássalhangzók után (a hangfestő szavak kivételével) y-t vagy ý-t írunk, pl.: kýchať, kývať, Beskydy, burgyňa, chyba, chystať, chytať, hynúť stb.” (PSP 1991: 24). Egyértelmű, hogy a szabály a tulajdonnevekre is vonatkozik, hiszen a Beskydy földrajzi név, ezen belül domborzati név. Akkor vajon miért nem terjed ki a szabály a Csáky névre is? A következetlenséget

⁴ A magyar politikai és kulturális élet következő személyiségeiről van szó: Széchényi Ferenc, Kossuth Lajos, Madách Imre, Arany János, Petőfi Sándor.

a bizottság tagjai is észrevették, s magyarázatukban elismerték, hogy kemény más-salhangzó után a családnevekben is y-t kellene írni. Úgy vélték azonban, hogy „a magyaros alakban írt családnevek többsége idegen eredetű (Ghyczy) vagy szlovák családnév elmagyarosított változata (Beszterczy), ezért az y-os írásalak megtartása a családnevek szlovákos írásformájában csak ritkán érvényesül” (Horváth 1980: 205, vö. Szabómihályová 2005: 65).

Következetlenségekkel azonban nem csak a terminológiai bizottság által megfogalmazott alapelvek és a szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontjának összehasonlításakor találkozunk; előfordul, hogy a bizottság valamely ajánlása eleve inkonzekvens. A *Batáni* névalak a bizottság egyik alaptétele szerint a *Battyányi* történelmi családnév szlovák írásmódú megfelelője (Horváth 1980: 203). Csakhogy a magyar lexikonok, kézikönyvek és tudományos munkák nem emlitenek egyetlen olyan történelmi családot és annak jeles képviselőjét sem, amely/aki a hosszú t után ne h mássalhangzóval, azaz *Batthyánnak* írta volna a nevét. Akár Batthyány Lajosról (1807–1849), a szabadságharc résztvevőjéről, az első magyar miniszterelnökről; akár Batthyány Kázmérről (1807–1854), a reformpolitika hívéréről, egykori külügyminiszter-ről vagy Batthyány Ervin (1877–1945) nagybirtokosról, az anarchizmus tanainak hirdetőjéről szólnak a feljegyzések, egységesen a *Batthyány* névalakot használták. Ráadásul mindhárman tevékenyek voltak a bizottság által meghatározott történelmi időszakban, így nevüknek a történelmi forrásokban rögzült alakját nem kell a szlovák írásmódhoz igazítani (vö. Horváth 1980: 200, Szabómihályová 2005: 63).

A terminológiai bizottság szerint a szlovák származású, de családnevüket régies formában használó történelmi és irodalmi személyiségek esetében is az általános alapelvekhez kell igazodni, ám a szlovák politikai és kulturális élet szereplőit illetően a bizottság is, a szabályzat is sokkal megengedőbb. Az ismert nyelvész, Samo *Czambel* (1856–1909) családnévében a szakirodalomban való elterjedtsége miatt a bizottság nem kifogásolta az összetett cz betű használatát, de nem zárkózott el a *Cambel* névváltozattól sem, mondván, hogy „mivel a nyelvész ma élő leszármazottai már a szlovák helyesíráshoz igazodva írják a nevüket, ez az írásforma valószínűleg a nyelvész családnévében is gyorsan rögzülne” (Horváth 1980: 202, vö. Szabómihályová 2005: 65–66). Hogy a név írásformájáról a szlovák nyelvészek is eltérően vélekednek, jól bizonyítja, hogy a *Slovenská reč* című akadémiai szakfolyóirat 2006-os *Czambel*-emlékszámában publikáló nyolc szerző közül hatan a *Czambel*, ketten pedig a *Cambel* névváltozatot használták. Igaz, a szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontjának példái között nem szerepel a szóban forgó családnév, s a szótári rész sem tartalmazza, de a Nagy kezdőbetűk a mondat elején című fejezet 2. pontjában a hagyományos *Czambel* névforma található (PSP 1991: 73). Az 1993-ban megjelent Encyklopédia jazykovedy (magyarul: A nyelvészet enciklopédiája) szintén a *Czambel* írásalakot részesíti előnyben, s a szlovák kiadók is *Czambel* formában jegyzik a szerző nevét újonnan megjelentetett műveiben.

A szlovák írásgyakorlat Viliam Pauliny-Tóth (1826–1877) szlovák költő és publicista, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezető képviselője, 1869 és 1872 között a magyar országgyűlés tagja családnevének írásakor sem következetes. A terminológiai bizottság szerint „a th, gh és rh betűcsoportokból el kell távolítani a hangértéket nem képviselő, tehát funkciótlan h grafémát”. A bizottság szerint ezt a módosítást „a régebbi szlovák vagy a Szlovákiában előforduló ilyen személynevekre” vonatkozóan is érvényesíteni kell, s a felsorolt példák között említi a *Tóth* családnevet felváltó *Tót* névalak használatát (Horváth 1980: 204). Pauliny-Tóth esetében azonban a *Tóth* névelem minden szlovák szövegben a hagyományos alakban fordul elő: a 2005-ben megjelent *Slovník slovenských spisovateľov* (magyarul: Szlovák írók szótára) című kiadványban; a Szlovák Írók Társaságának harminchat évfolyamot megért folyóiratában, a *Literárny týždenníkben* (magyarul: Irodalmi Hetilap); nyomtatásban és elektronikusan megjelenő szakmai és laikus visszaemlékezésekben stb. Úgy tűnik, Pauliny-Tóth nevét illetően annak ellenére sem kell a néma *h*-t eltávolító íráselvet követni, hogy a szlovák helyesírási szabályzat szerint az minden 1918 előtt élt személy nevére vonatkozik.

4.1. Történelmi személynevek megjelenítése szlovákiai tankönyvekben

A szlovákiai magyar tannyelvű általános iskolákban és középiskolákban az anyanyelv és az idegen nyelvek, esetlegesen a zenei nevelés oktatásán kívül minden egyéb tantárgy esetében államnyelvből fordított tankönyveket kell használni. Annak ellenére, hogy a nemzeti identitás szempontjából nem kis jelentősége van annak, milyen neves történelmi és más személyiségeket ismernek meg a tanulók, a szlovák tankönyvekben általában kevés személyiségről esik szó. Kivételt a történelemtankönyvek és az alsó tagozaton használt természetismeret-tankönyvek jelentenek. Míg az előbbieken, a „magyar kori szlovák történelem” korszakait feldolgozó tankönyvekben értelem-szerűen gyakran fordulnak elő magyar történelmi személynevek; az utóbbiakban a szlovák, esetlegesen a Szlovákia területéről származó vagy csak ott tevékenykedő személyiségek nevei dominálnak.

A szlovák iskolákban használt történelemtankönyvek személynévhasználatát a fentebb már szemléltetett következetlenség jellemzi. A szerzők nemcsak a feudalizmus kori történelmi személyiségek, de a 19. századi nemzeti mozgalmak résztvevőinek nevét is szlovákos írásmódban szerepeltetik, pl.: *Štefan Verböci*, *Ján Turzo*; *Štefan Sečeni*, *Ludovít Košut*. Az utóbbiak mellett ugyan zárójelben az eredetileg használt névforma is megjelenik (*István Széchenyi*, *Lajos Kossuth*); Petőfi Sándor keresztnévét azonban szlovák mellékjellel ellátott magyar formában, *Šándor*-ként adja meg a tankönyv. A dualizmus korabeli politikusok neve is szlovákos alakban szerepel a vizsgált segédletekben: Andrássy Gyula névformája a *Július Andráši*, vagyis keresztnévét és családnevét is a szlovák helyesíráshoz igazítják a szerzők; Tisza Kálmán esetében viszont csak a keresztnév válik

szlovákká (*Koloman Tisza*); míg fia, Tisza István szlovák keresztnévvel és szlovákos formájú családnévvel, *Štefan Tisa*-ként jelenik meg a tankönyvben (vö. Kollai 2008).

A szlovák általános iskolák negyedik osztálya számára készült természetismeret-tankönyvben a következő írásformában jelenik meg a bemutatott tudósok, felfedezők neve: *Ján Jessenius, Juraj Buchholtz, Ján Andrej Segner, Maximilián Rudolf Hell, Cyprián z Červeného Kláštora, Ján Wolfgang Kempelen, Imrich Frivaldský, Andrej Kmeť, Ján Murgaš, Izabela Textorisová*. Közülük csak Ján Jessenius kapcsán szerepel a tankönyvben az a megjegyzés, hogy „régii szlovák kismemesi családból származik” (Bella 2011); a többieknél hiányzik a nemzetiségükre való utalás, holott nyilvánvaló, hogy Buchholtz, Segner, Hell és Kempelen németek voltak; „Frivaldský” pedig sosem írta ilyen formában a nevét, hivatalosan *Frivaldszky Imre* volt, akinek német munkáiban *Emerich*-ként szerepelt a keresztneve. A tankönyv magyar változatában a fordító a korabeli használatnak megfelelően, ill. a magyar hagyomány szerinti írásformában tünteti fel a tankönyvben megemlített tudósok nevét: *Johannes Jessenius – Jessenius János, ifj. Buchholtz György, Johannes Segner – Segner János András, Maximilián Hell – Hell Miksa, Cyprián barát, Johannes Wolfgang Kempelen – Kempelen Farkas, Frivaldsky Imre, Andrej Kmeť, Ján Murgaš, Izabela Textorisová* (vö. Szabó Mihály 2013: 41–42).

5. Összegzés

A tanulmány a magyar történelmi személynevek szlovákos írásmódjának okaival és következményeivel foglalkozik, különös tekintettel a Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetének terminológiai bizottsága által megfogalmazott alapelvekben és a kodifikációs kézikönyvvé emelt szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontjában gyökerező következetlenségekre. A fentebb szemléltetett példák azt bizonyítják, hogy sem a bizottság alaptézisei, sem az előíró jellegű szabálypont nem egységesítette, sőt a korábbinál szövevényesebbé tette a szóban forgó névtípus írását. Egyes történészek, levéltárosok, bibliográfusok igazodnak ugyan a szlovákos írásmódhoz, de egyúttal feladják szakterületük elveit és szabályait. Mások ragaszkodnak tudományterületük princípiumához, valamint saját meggyőződésükhöz, de ezzel megsértik a szlovák helyesírási szabályait, s ezáltal magát a nyelvtörvényt is. Egyelőre csak remélni lehet, hogy a terminológiai bizottságban tevékenykedő szakemberek új generációja nem a korábbi tudománytalan megközelítést követve, hanem a múltkutatás és a névkutatás tudományos módszereit szem előtt tartva próbál majd megoldást találni e méltatlan szabály felülírására.

Irodalom

- AkH. 2015. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Blanár, Vincent 1996. *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda.
- Dolník, Juraj 1991. Lexikálna sémantika a onomastika. (K otázke významu vlastných mien). In: Majtán, Milan (ed.) *X. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 13.–15. septembra 1989. Zborník referátov*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.
- Doruľa, Ján 1986. O historizme v písaní niektorých mien a názvov. *Slovenská reč* 51: 211–216.
- Findra, Ján 1992. Pravopis ako individuálny a sociálny fenomén. Nad novými pravidlami slovenského pravopisu. *Jazykovedný časopis* 43: 48–55.
- Horváth, Pavel 1980. O potrebe a zásadách slovenskej transkripcie rodových mien a priezvisk. *Slovenská archivistika* 15: 199–211.
- Hrnko, Andrej 2010. Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. *Historický časopis* 58: 343–346.
- Kollai István 2008. A történelmi személyek írásmódja. *Múlt-kor történelmi magazin*. 2008. szeptember 15. https://mult-kor.hu/20181004_a_tortenelmi_szemelyek_irasmodja (Letöltés: 2024. március 26.)
- Kováč, Dušan 2010. Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. *Historický časopis* 58: 135–137.
- OH. = Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.
- PSP 1991. *Pravidlá slovenského pravopisu. 1. upravené a doplnené vydanie*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PSP 1997. *Pravidlá slovenského pravopisu. 2. upravené a doplnené vydanie*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PSP 2000. *Pravidlá slovenského pravopisu 3. upravené a doplnené vydanie*. Bratislava: Veda. <http://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf> (Letöltés: 2024. március 16.)
- Rýztková, Anna 1992. Nad novými Pravidlami slovenského pravopisu. *Kultúra slova* 26: 186–190.
- Szabómihály Gizella 2013. Kinek szól a tankönyv? Tankönyvek és nemzeti identitás. In: Ruda Gábor – Szabómihály Gizella (szerk.) *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Obraz národa a identita v učebniciach pre národnostné školy*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely–Nyitra–Esztergom–Komárom: Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Egyesület – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Kara – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar – Selye János Egyetem. 38–43.

Szabó Mihályová, Gizela 2005. Písanie historických osobných mien ako pravopisný problém. In: Simon, Attila (ed.) *Mýty a predsudky v dejinách*. Šamorín–Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín–Lilium Aurum. 59–80.

Források

- Bella, Ivan a kol. 2011. *Prírodoveda pre 4. ročník základnej školy*. Bratislava: SPN. (magyar fordítás: Sima Éva 2011).
- Czambel, Samo 2006. *Panička v líščeí koži*. Martin: Matica slovenská.
- Czambel, Samuel 2021. *O Jankovi Polienkovi*. Bratislava: Buvik. <https://www.pantarhei.sk/6345022-o-jankovi-polienkovi-samuel-czambel> (Letöltés: 2024. március 24.)
- Kováč, Dušan a kol. 1999. *Kronika Slovenska 2. Slovensko v dvadsiatom storočí*. Bratislava: Fortuna Print.
- Literárny týždenník* 2024. 36: o. n.
- Mikula, Valér a kol. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov. 1. vydanie*. Bratislava: Kaligram–Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Mináč, Vladimír et al. 1986. *Slovenský biografický slovník I. zväzok A–D*. Martin: Matica slovenská.
- Mistrík, Jozef a kol. 1993. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor.
- Slovenská reč* 2006. 71: 321–381.